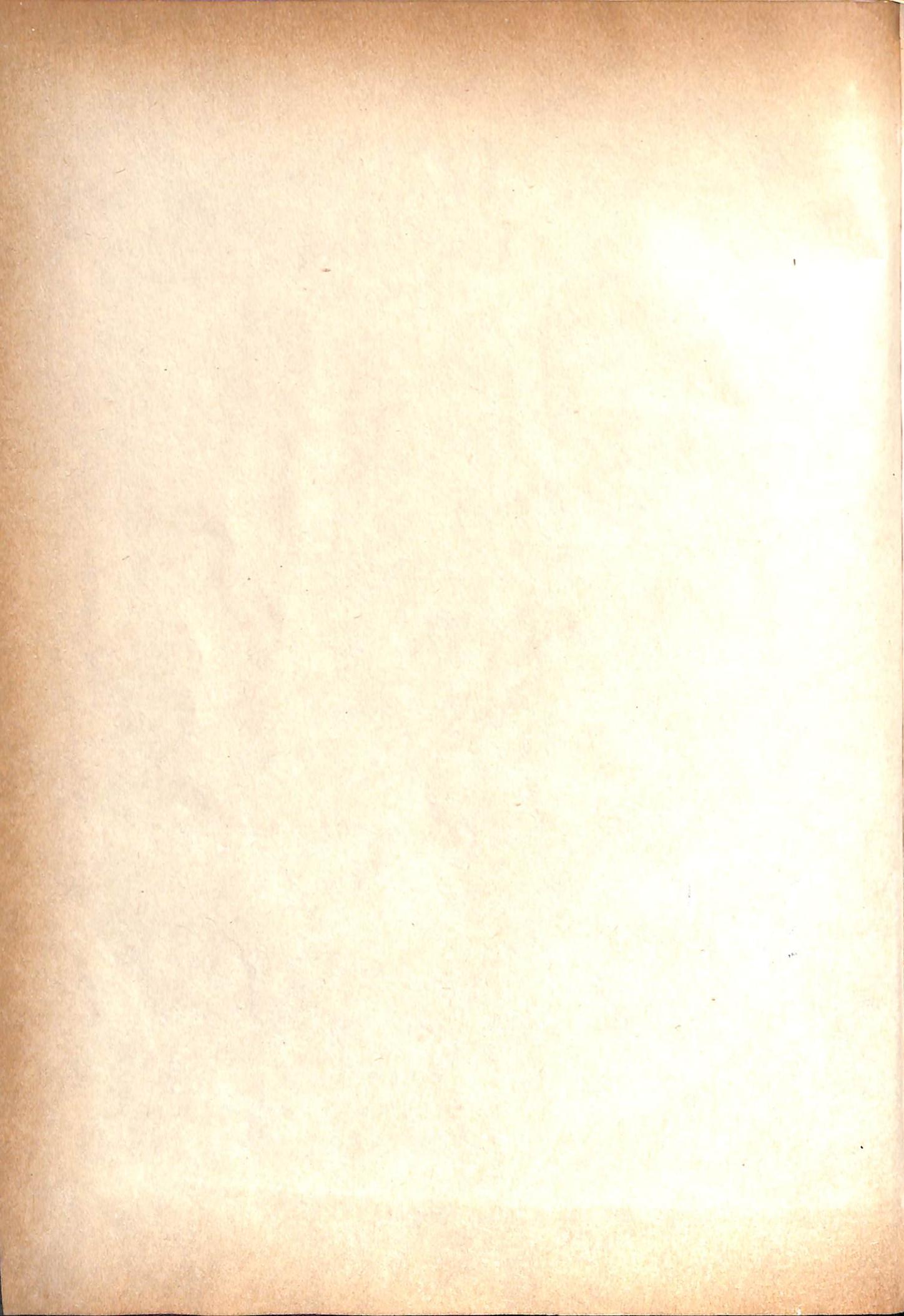

391
gj-55

ANDROMAQI GJERGJI

VESHJET SHQIPTARE NE SHEKUJ

391
g. 55

AKADEMIA E SHKENCAVE E RPS TË SHQIPËRISË
INSTITUTI I KULTURËS POPULLORE

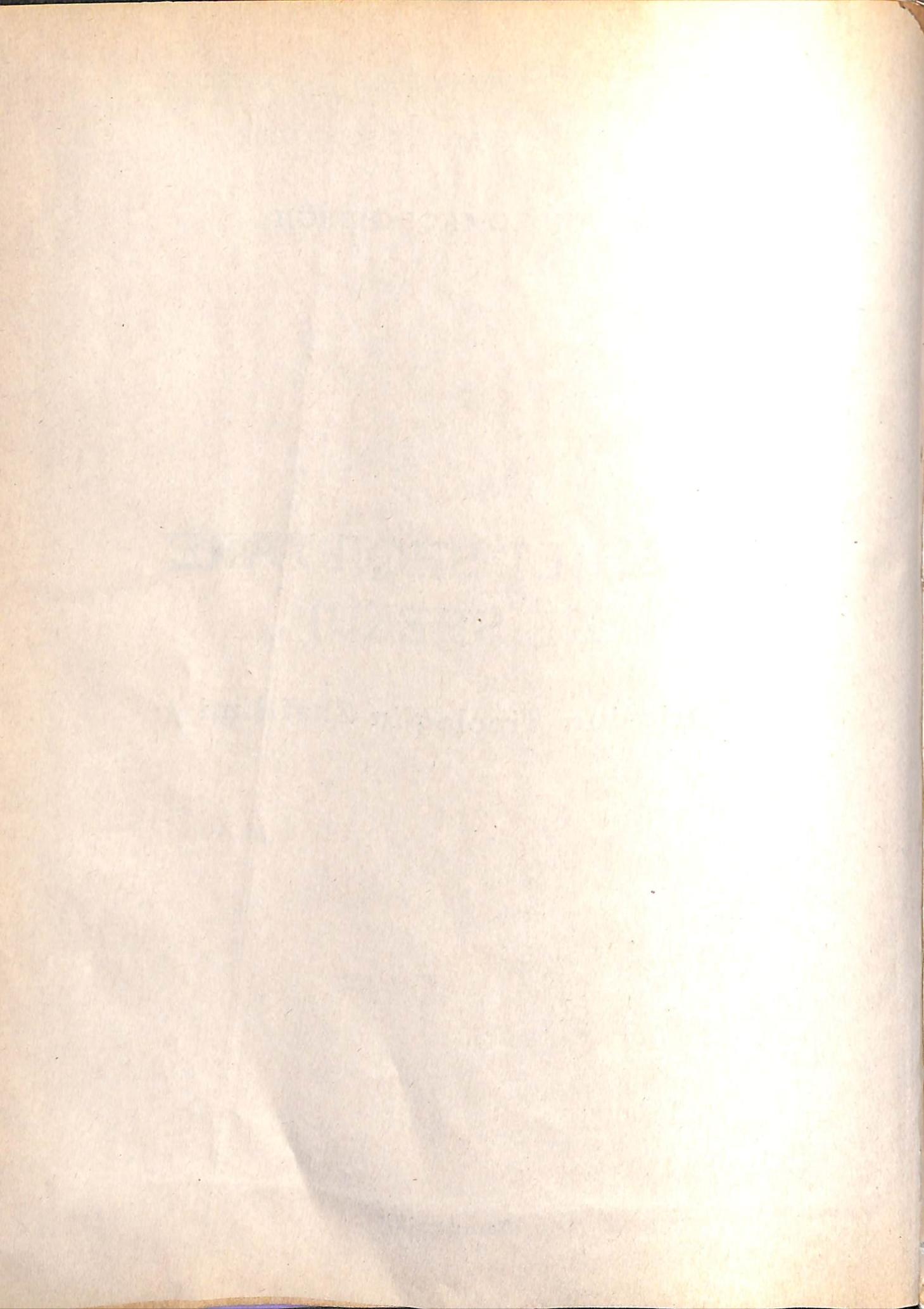
Dr. ANDROMAQI GJERGJI

VESHJET SHQIPTARE NË SHEKUJ

Origjina Tipologja Zhvillimi

Tiranë, 1988

P E R M B A J T J A

H Y R J E ..... (f. 7-14)

KREU I PARË

VËSHTRIM HISTORIK MBI VESHJET NË SHQIPËRI

1. Veshja në shekujt XIV-XVI	(f. 15-26)
a) Lloje tekstilesh të përdorura për veshjet	(f. 15-17)
b) Forma veshjesh, nga fustanella e vitit 1335 tek «mëngoret e modës shqiptare»	(f. 17-26)
2. Veshja në shekujt XVII-XVIII	(f. 26-42)
a) Veshjet shqiptare përballë ndikimit oriental	(f. 26-30)
b) Zejtaria vendase për veshjet popullore në shek. XVIII: Luksi oriental i aristokracisë qytetare	(f. 30-33)
c) Dëshmi mbi veshjet popullore në afreska, gravura e dokumente arkivore të shek. XVIII	(f. 33-39)
ç) Dorëshkrimi i Kieutit për veshjet e arbëreshëve të Italisë	(f. 39)
d) Veshje luftëtarësh shqiptarë në vepra udhëtarësh të huaj.	(f. 39-41)
dh) Prirje të zhvillimit të veshjeve popullore në shek. XVII-XVIII	(f. 41-42)
3. Veshja në shekujt XIX-XX	(f. 42-67)
a) Penetrimi i mëtejshëm i prodhimit zejtar në veshjet fshatare:	(f. 42-44)
b) Apogjeu i kostumit me fustanellë dhe të tjera veshje burrash në shek. XIX	(f. 44-52)
c) Veshje të shqiptarëve kryengritës nga Lidhja e Prizrenit në Shpalljen e Pavarësisë (1878-1912)	(f. 52-57)

c) Veshje të arbëreshëve të Greqisë	(f. 58-61)
d) Burimet vendase nga gjysma e dytë e shek. XIX e këtej.	(f. 62-65)
dh) Pak fjalë mbi evolucionin e veshjeve në fshat e në qytet nga 1912 deri në prag të Clirimit (1944)	(f. 65-67)

KREU I DYTE

VARIACIONE TË KOSTUMEVE POPULLORE SIMBAS FUNKSIONEVE QË KRYEJNË

I. Veshja e përditshme ose për punë	(f. 69-76)
a) Pjesë të posaçme veshjesh për punë dhe përshtatje në të veshur.	(f. 70-73)
b) Përshtatje të veshjeve simbas stinës	(f. 74-76)
II. Dallime të veshjes sipas moshës, seksit e gjendjes civile	(f. 76)
a) Ndryshime në veshje sipas moshës dhe seksit të bartësit.	(f. 77-81)
b) Ndryshime në veshje sipas gjendjes civile të bartësit	(f. 81-83)
III. Veshjet e mira ose «për të dalë»	(f. 83)
a) Kostumi i martesës	(f. 84-88)
b) Veshja e dasmorëve	(f. 88-89)
c) Veshje të përzishme (veshje për të marrë pjesë në ceremoni të përmortshme, veshje zije, veshja e të vdekurit)	(f. 89-91)
IV. Dallime në veshje sipas përkatësisë social-klasore të bartësit.	(f. 92-100)
a) Diferencime sipas klasave dhe shtresave të ndryshme shqërore	(f. 92-94)
b) Dallime sipas përkatësisë fetare	(f. 94-96)
c) Veshja e kaçakëve dhe e luftëtarëve të lirisë	(f. 96-98)
ç) Veshja e gruas që e kishte burrin larg shtëpisë	(f. 98-99)
d) Shenja dalluese në veshje sipas detyrës e profesionit	(f. 90-100)
V. Shprehje të funksionit etnik të veshjeve popullore	(f. 100-103)
VI. Aspekti estetik i veshjeve popullore	(f. 103-105)

KREU I TRETE

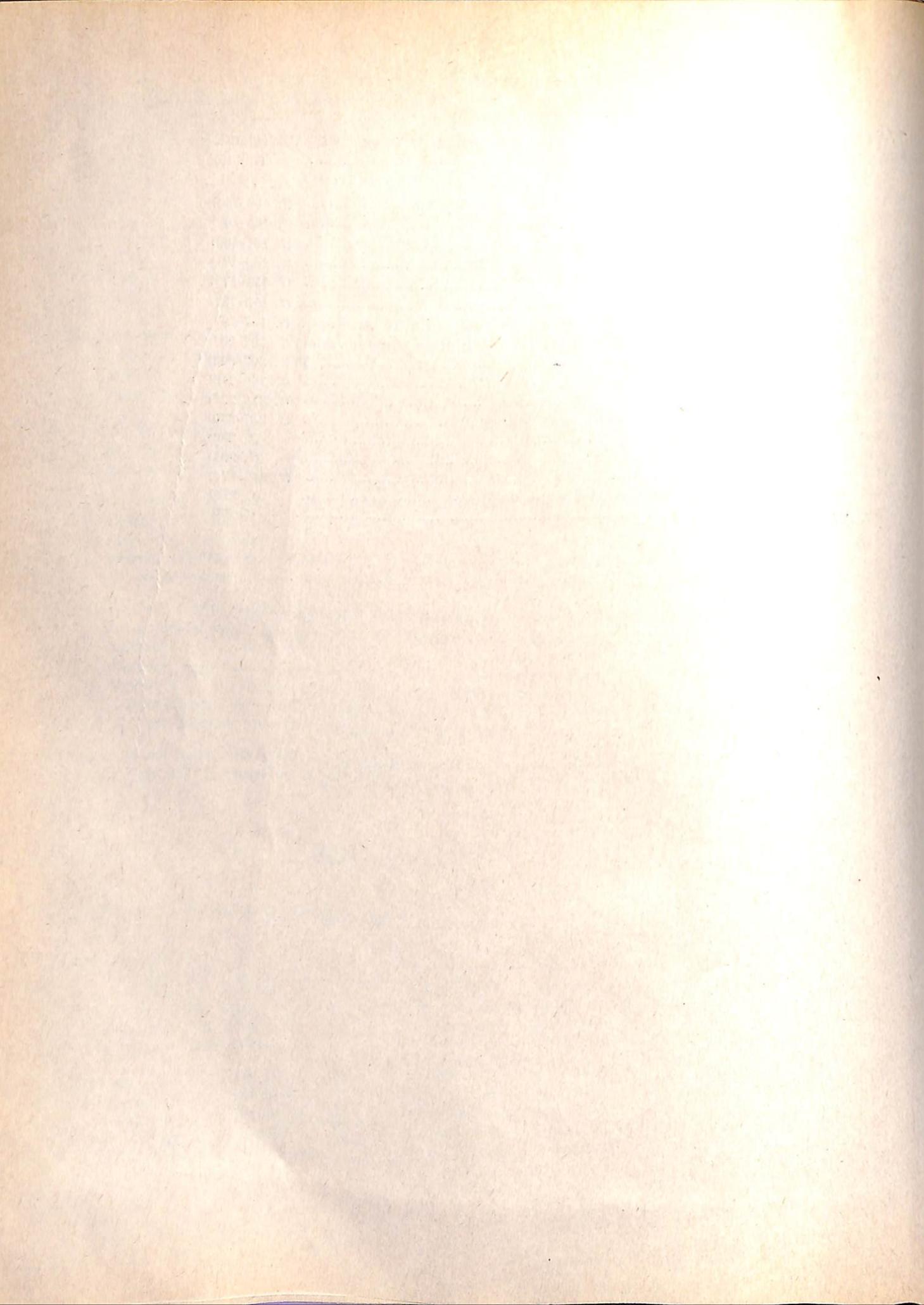
KLASIFIKIMI I VESHJEVE POPULLORE SHQIPTARE .....

Veshje për burra	(f. 107)
I. Veshja me fustanellë	(f. 110)
II. Veshja me këmishë të gjatë e xhoke (cibun, dollamë)	(f. 110-113)
III. Veshja me tirq	(f. 113-115)
IV. Veshja me brekushe	(f. 115-119)
V. Veshja me poture	(f. 119-121)
Veshje për gra	(f. 121-127)
I. Veshja me xhubletë	(f. 127-130)
II. Veshjet me këmishë të gjatë e një përparje	(f. 131-137)
III. Veshjet me këmishë të gjatë e dy futa	(f. 137-141)
IV. Veshjet me mbështjellëse	(f. 141-143)
V. Veshja me brekushe	(f. 143-144)

KREU I KATÉRT

SHQYRTIM HISTORIK-KRAHASUES I DISA ELEMENTEVE TË VESHJEVË
POPULLORE ..... (f. 149)

1. Xhubleta ..... (f. 150-155)
2. Brezat ..... (f. 155-161)
3. Futat (përparjet dhe futëprapësit) ..... (f. 161-169)
4. Mbështjellëset ..... (f. 169-171)
5. «Fustani» a fustanella ..... (f. 171-175)
6. Linja ose këmisha ..... (f. 175-187)
7. Xhokat (jakucet a xhurditë dhe xhokat me shtat të drejtë) ..... (f. 187-197)
8. Strukat, tallaganet e veshje të tjera që hidhen supeve. ..... (f. 197-202)
9. Llabanet e kaculitat ..... (f. 202-205)
10. Mbulesat e kokës dhe frizura ..... (f. 205-216)
11. Stolitë dhe aksesorë të tjerë të veshjes ..... (f. 216-227)
12. Opingat e të tjera mbathje për këmbët ..... (f. 227-230)
  - Përmbyllje ..... (f. 230)
  - Summary ..... (f. 233)
  - Fjalor ..... (f. 245-274)
  - Tregues i emrave të njerëzve e të vendeve ..... (f. 275)
  - Bibliografi ..... (f. 281)

Hyrje

Specifika etnike e një populli përcaktohet nga një varg manifestimesh të kulturës materiale dhe shpirtërore të tij. Veshja, nga roli i saj i dobishëm dhe funksioni që kryen, përbën një nga elementet më të rëndësishme të kulturës materiale. E parë nga elementet e zbukurimit që ajo përmban, nga format artistike që merr, nga roli dekorativ që luan, ajo përbën edhe një element të çmuar estetik, duke u integruar kështu në kulturën shpirtërore si pjesë përbërëse e artit populor. Struktura morfologjike e veshjes, karakteri i veçantë i elementeve të zbukurimit etj., pasqyrojnë specifikën kombëtare të çdo populli në këtë fushë. Pra, nga çdo pikëpamje që ta shohim, veshja mbetet një nga manifestimet më të fuqishme të kulturës popullore dhe për këtë arsyе studimi i saj kontribuon për të ndriçuar disa aspekte me interes në historinë e çdo populli.

Në gjendjen e studimeve tona në këtë fushë detyrë e dorës së parë ishte njojja e hollësishme e të dhënavë dokumentare që disponojmë mbi veshjet popullore, qoftë ky material etnografik autentik që ruhet ende në kujtesën e popullit dhe në mqediset fshatare të shumë zonave të vendit, qofshin burimet e shumëllojshme muzeale, arkivale, ikonografike etj. Kjo vepër që po paraqesim është para së gjithash, një përpjekje për një njojje sa më të thellë të materialeve të shumëllojshme ekzistuese mbi veshjet popullore. Ajo është një kontribut i frymëzuar nga ajo porosi e shokut E. Hoxha që thotë: «... Të luftohet me këmbëngulje për të studiuar karakteristikat kombëtare në drejtime të ndryshme të kulturës dhe të arteve tona dhe për zbatimin e tyre në mënyrë krijuese në veprat e sotme të artit dhe në punën kulturore artistike me masat».¹

1) E. Hoxha, *Populli ynë ka trashëguar një kulturë të madhe me tradita përparimtare*, «Vepra», vël. 21, Tiranë, 1976, f. 369.

1. — Veshjet e popullit janë zhvilluar e kanë ndryshuar vazhdimiht nga një epokë në tjetërën. Ky zhvillim është bërë jo vetëm në varësi të nënshtresës bazë nga e cila kanë zënë fill, por edhe në varësi të kushteve konkrete historike, ekonomike dhe shoqërore në të cilat ka jetuar dhe punuar populli shqiptar. Për këtë arsyen ato janë një burim konkret dhe mjaft i pasur që na ndihmon të rindërtojmë aspekte të rëndësishme të mënyrës së jetesës të masave të gjera popullore në periudha të ndryshme historike. Nëpërmjet materialeve të përdorura pér veshjet, mund të njohim konkretisht se ç'prodhonin masat e gjera brenda ekonomisë shtëpiake, me ç'vegla pune e prodhonin e ç'siguronin në treg. Nëpërmjet prerjes e zbukurimeve kuptojmë si është zhvilluar shija pér të bukurën tek populli ynë, cilat stoli të trupit e mënyra zbukurimi parapëlqente ai. Larmia e madhe e varianteve të shumta krahinore na jep të kuptojmë jo vetëm afësitet krijuese të masave fshatare, por edhe se deri në ç'masë ruhej izolimi krahinor, kurse ekzistanca e tipave të përbashkët të veshjes pér zona të gjera tregon se në ç'shkallë ishte arritur afrimi ndërkrahinor e kombëtar në këtë fushë. Në veshje kanë gjetur gjithashtu pasqyrim të dukshëm dallimet klasore, diferencimi midis shtresave të ndryshme shoqërore, dallimet fetare etj., që dëshmojnë pér një shoqëri të përbërë nga klasa e shtresa të ndryshme shoqërore dhe pér raporte vartësie e sundimi midis këtyre klasave.

Kështu pra të dhënat e ndryshme mbi veshjet, materiali i përdorur, teknikat e punës, veglat e mjetet e punimit të tyre etj., shumë herë mbështetin e plotësojnë burimet e shkruara ku jo gjithnjë, gjemjë të pasqyruara në masën e duhur, kushtet materiale të jetesës së masave të gjera të popullit. Historia e veshjes duhet parë si një realitet lëndor pa të cilin mënyra e jetesës do të mbetej e mangët dhe pa atë notë gjallërimi që mënyra e të veshurit i jep historisë së zhvillimit shoqëror të një vendi.

2. — Një arsyen tjetër pér të cilën i studiojmë dhe i çmojmë veshjet popullore është vlera artistike e tyre. Me shumëllojshmërinë e formave, me gjallérinë e ngjyrave, me karakteristikat e shumta zo-nale në kombinimin e elementeve të ndryshme dhe përgjithësisht me vlerat e shumanshme artistike që përbajnë, kostumet popullore dëshmojnë pér shije estetike të zhvilluara, pér një jetë të pasur shpirtore të masave të gjera punonjëse. Duke folur pér këto çështje, shoku Enver Hoxha ka thënë: «Ndjenja e hollë pér të bukurën dhe shija e lartë artistike e popullit tonë, kanë spikatur kudo, në rapsoditë e mrekullueshme, në kostumet fantastike, në vallet e mahnitëshme, në shkrimet e rilindasve apo në këngët «rebele» e të ndritshme partizane. Shkurt, gjenia artistike e popullit tonë duket ngado që të hedhësh vështrimin, ngado që të vesh dorën. Artin populli ynë e ka konsideruar dhe e konsideron si pjesë të pandarë të jetës së tij»².

Ky vlerësim i lartë pér artin popullor përligjet plotësisht goftë edhe sikur të marrim parasysh vetëm kostumet popullore. Larmia e madhe krahinore e tyre nuk është aq rezultat i ndryshimeve në strukturë sa frut i ngjyrave, zbukurimeve dhe kombinimeve të shumta që përftojnë variante të shumta nga disa tipa. Elementet dekorative të veshjeve popullore herë janë të thjeshta, herë më të rënduara, diku përdoren ngjyra më të qeta, diku ngjyra shumë të forta. Sipas traditës pjesët më të zbukuruara të veshjes janë, në veshjet e grave kryesishët, mbulesat e kokës, përparjet, brezat e çorapet, kurse-

2) PPSH, *Dokumente kryesore*, vell. V, Tiranë, 1974, f. 13 (Përrshëndetje e KQ-të PPSH drejtuar shkrimitarëve dhe artistëve me rastin e themelimit të Lidhjes së Shkrimitarëve dhe Artistëve të Shqipërisë, 22.X.1970).